

जाहिरातीचे दर.

सालील पत्र्यावर बोकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल हंशील माफ)

किरकोळ अंकास

एक आणा.

'अर्थ' एव प्रधानः' इति कीदृश्याः अर्थसूत्रौ भर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ८

पुणे, बुधवार, तारीख १५ एप्रिल, १९४२

अंक १५

न्यायमूर्ति रानडे यांचे

तीन अप्रसिद्ध लेख प्रसिद्ध झाले

PLEA FOR PROTECTIONIST POLICY
INDIAN SUGAR INDUSTRY

न्यायमूर्ति रानडे यांनी १८९९ साली 'टाइम्स ऑफ इंडियांत' स्वदेशी साखरेच्या धंद्यासंबंधी लिहिलेले महत्त्वाचे तीन लेख, प्रो. वा. गो. काळे यांच्या प्रस्तावनेसह प्रसिद्ध करण्यांत आले आहेत.

व्यवस्थापक, 'अर्थ', पुणे ४

या पत्र्यावर आठ आण्यांची निकिट्टे पाठवून लेखांची प्रत मागवावी.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४० अखेर ६ टक्के डिव्हिडंड वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची पॅरेशूटकारितां लागणाऱ्या

रेशमी कापडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या भांडवलाकरितां तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि.,
श्रीरामबाग,
यसवनगुडी, बंगलोर. } नारायण गोविंद नाईक,
(माजी अध्यक्ष, मॅन्जर चेंबर ऑफ कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यातील माल मुंबईस बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरेटिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे म्युसिअमच्या व्यापार-संबंधन-गृहांत पहा.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

वक्तशरि आणि मनपसंत काम करून देणारे

मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

कॉमनवेल्थ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे १.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

विविध माहिती

प्रॉमिसरी नोटेचा बाबा

अहमदाबाद येथे ठिहून दिलेल्या व मुंबई येथे पैसे देण्यासंबंधी उल्लेख नसलेल्या प्रॉमिसरी नोटेसंबंधी बाबा मुंबई कोर्टाच्या हद्दीत येत नाही, असा निवाडा मुंबई हायकोर्टाने केला आहे.

टोकीयोवर बाँब हल्ला

उत्तर अमेरिकन बाँब टोफियोचा नाबनाद करून लागतील, असे हाउस मिनिट्री अफेअर्स कमिटीचे अध्यक्ष नुकतेच एका प्रवृत्तीत म्हणाले.

स्पेनला पेट्रोलचा पुरवठा

अमेरिका स्पेनला काही अटीवर पेट्रोल पुरविणार आहे. या पेट्रोलच्या साठ्यावर व वापरावर अमेरिकेची देखरेख राहाण्यास स्पेनने मान्यता दिली आहे.

ट्रेझरी बिल्डिंग १ व. ३ आ. ७ वे व्याजाचा दर

रिझर्व बँकेने गेल्या आठवड्यांत हिंडुस्थान सरकारची २ कोटी रुपयांची ट्रेझरी बिले विकली, त्यावर व्याजाचा सरासरी दर द. सा. द. से. १ व. ३ आ. ७ वे इतका पडला.

आमपेठ्यांची किंमत

४० काढ्यांच्या आमपेटीस १३ पैसा व ४० ते ५० काढ्यांच्या आमपेटीस २ पैसे किमान दर हिंडुस्थान सरकारने ठरवून टाकला आहे.

अमेरिकेची साक्षरेची सरेदी

फॅच सरकारकडून २ लक्षा टन साखर विकत घेण्याची वाटाघाट अमेरिकन सरकार करित आहे.

मुंबई प्रांताची आषाढी

डिफेन्स कर्जात गुंतविलेल्या रकमांचे प्रांतांतील दर माणशी पडणाऱ्या प्रमाणाचा विचार केला असता, मुंबई प्रांत अग्रेसर ठरतो. मुंबई प्रांतातील लोकांनी या कर्जात ३८३ कोटी रुपये गुंतविले आहेत. म्हणजे दरमाणशी प्रमाण १८ व. ८ आ. पडते. दिल्लीचा अनुक्रम दुसरा येतो. तेथे ते प्रमाण ८ व. आहे. नंतर बंगाल (७ व. २ आ.), बहुचिस्तान (३ व. ६ आ.) असा अनुक्रम आहे. बाकी कोणत्याही प्रांतांत २ रुपयापेक्षा अधिक प्रमाण पडत नाही.

ओरिअंट पेपर मिल्स लि.

बरीड कंपनीने ३० सप्टेंबर, १९४१ अखेरच्या सहामाहीकरिता १५% दराने डिव्हिडंड देण्याचे ठरविले आहे. यापूर्वीच्या सहामाही डिव्हिडंडच्या दर १०% होता. विक्रीचा आकडा त्या पूर्वीच्या सहामाहीत २२ लक्षा रुपये होता तो ३३ लक्षा रुपये झाला. तथापि, उत्पादनाचा सर्चिही १२ लाखांचा २२ लाखांवर गेला आहे. वाढत्या दराने डिव्हिडंड देण्यासाठी शिल्लकी नफ्यांतून काही रकम घ्यावी लागली आहे.

प्रॉव्हिडंट फंड व इन्कमटॅक्स

प्रॉव्हिडंट फंडात मालक नोकराचे नावाने एका वर्षात जवढी रकम टाकील, त्याच्या रुपटीपेक्षा जास्त रकम ५०० रुपयापेक्षा कमी पैसे मिळणाऱ्या नोकरास त्या फंडात टाकता येणार नाही. त्याचप्रमाणे नोकर जेवढे पैसे टाकील, त्यापेक्षा जास्त रकमेचा बोनस मालक त्या फंडात नोकराचे नाती टाकू शकणार नाही. बरीड दोन नवे नियम करण्यांत येणार आहेत.

पोस्टांत काम करणाऱ्या शिपा

मेट्रोपॉलिटनपोस्ट पोस्टसात्यांत एक लक्षा शिपा कामावर आहेत. गेल्या महायुद्धाचे वेळीही काही शिपा टपाल वाटण्याचे काम करित असत, परंतु आतांचे मानाने तेव्हाची संख्या फारच थोडी होती.

शिंकांचा पुस्तकयत्नांत व्यत्यय

साध्या पडशामुळे राष्ट्रीय नुकसान केवढे मोठे होते, याचे आकडे एका ब्रिटिश पुस्तकाने दिले आहेत. पंटी-पडशामुळे प्रत्येक कामगाराचे वर्षातून दोन दिवस बुडनात या दिशेने, दरसाठ ३३ हजार रणगाडे, १ हजार बाँबर व १० लक्षा बंदुका कमी तयार होतात. हे नुकसान टाळण्यासाठी ब्रिटिश आरोग्य सात्याने "हातकमाळाचा उपयोग करून अंतुचा प्रसार थांबवा" असा प्रचार करण्यास प्रारंभ केला आहे. शिंकणाऱ्या मनुष्यापासून तीन फुटांवर काँच धरली व शिंकेचा फोटो घेतला, तर काँचेवर अंतुचे १९ हजार पुंजके आढळतात. परंतु शिंकणाराने हातकमाळाचा उपयोग केला तर एकादाच पुंजका काँचेपर्यंत पोहू शकतो.

काश्मीर संस्थानाचे अंदाजपत्रक

काश्मीर संस्थानास १९४२-४३ मध्ये एकूण ३ कोटी, २०३ लक्षा रुपये उत्पन्न होऊन त्याचा खर्च ३ कोटी, १७३ लक्षा रुपये होईल, असा अजमास आहे. एकूण अपेक्षित उत्पन्नापैकी ८१.३% उत्पन्न कस्टम्स, जंगल व उपयोगधंदे या सात्यांचे आहे.

स्वदेशी कॉटन मिल्स लि., कानपूर

बरीड कंपनीला ३१ जानेवारी अखेर संपलेल्या वर्षी ७२ लक्षा ६१ हजार रुपये ठोक नफा झाला. ऑर्डिनरी भागास ९०% डिव्हिडंड मिळेल. गेल्या वर्षी ५०% दराने डिव्हिडंड वाटले होते. सर हेन्री हॉर्समन हे कंपनीचे अध्यक्ष आहेत.

२७ व्या कळमाचा अर्थ

हिंदी विमा कायद्याच्या २७ व्या कळमाच्या अर्थासंबंधी सरकार व विमा कंपनी यांचेमध्यें मतभेद आहे. तेव्हा त्याचा अर्थ कोर्टामार्फत ठरवून घेण्यांत येणार आहे. त्यासाठी हिंडुस्थान-सरकार कंपनीचे वतीने २ हजार रुपये खर्च सोसण्यास तयार आहे.

प्रॉव्हिडंट फंडाच्या रकमेवर इन्कमटॅक्स

जमशेटपूरच्या टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनीच्या नोकरास कंपनीने ३,४४५ रुपये प्रॉव्हिडंट फंडाचा कंपनीचा हिस्सा म्हणून दिले. या रकमेवर इन्कमटॅक्स सात्याने कर बसविला. हे प्रकरण पाटणा हायकोर्टाकडे गेले, तेव्हा "कंपनीचे नियम तपासून पाहता, ही रकम नोकराच्या पगाराचे स्वरूपाची नाही, सबब त्यावर इन्कमटॅक्स बसविता येत नाही" असा त्याने निवाडा केला.

अमेरिकेत लढाऊ विमानांचे उत्पादन

दर महिन्यास तीन हजार लढाऊ विमाने आता अमेरिकेच्या कारखान्यांमध्ये तयार होऊ लागली आहेत. अमेरिका व इतर मित्रराष्ट्रे मिळून सर्व शत्रु-राष्ट्रांच्या अडीच पट विमाने बनवण्यास समर्थ झाली आहेत.

रिझर्व बँक

रिझर्व बँकेच्या कलकत्ता येथील पब्लिक डेट ऑफिसचे कागदपत्र कानपूर येथे नेण्यांत येत आहेत. बँकेच्या मद्रास शाखेतील इश्यु डिपार्टमेंट मुंबईस नेण्यांत आले आहे.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ११६	कडील युद्धक्षेत्र व हिंदु-स्थान—कारखान्यांचा
२ साण्याच्या धान्यांची पैदास वाढवा ... ११७	युद्धविषयक नुकसानीचा विमा—शेतीसुधारणेसाठी मध्यवर्ती ठिकाणे
३ सहकारी संवत्सरी आणि परिचय ग्रंथ ... ११८	४ साव्योपयोगी पिकांची लागवड ... १२१
४ पत राखण्यासाठी केलेला सर्व ... ११८	५ बाँबे इ. अँड स. कंपनी १२१
५ स्फुट विचार ... ११९	८ ग्रामसेवक विद्यालय, धर्मा ... १२१
६ सर स्टॅफर्ड क्रिस्त एांचा अखेरचा संदेश—पूर्व-	

अर्थ

बुधवार, एप्रिल ता. १५, १९४२

“साण्याच्या धान्यांची पैदास वाढवा”

“जनतेच्या रोजच्या जीवनास लागणाऱ्या खाद्य व पेय पदार्थांच्या उपयोगास मर्यादा घालून त्यांच्या पुरवठ्याचें नियंत्रण करणें इतर देशांत मार्गेच आवश्यक झालें, तसा प्रसंग हिंदुस्थानावर आतांपर्यंत आला नव्हता. परंतु युद्ध आतां ह्या देशाच्या दाराशी येऊन ठेपल्यामुळे धान्यधुन्याचे बाबतीत हिंदी लोकांनी स्वयंपूर्ण झालें पाहिजे एवढेंच नव्हे तर वाढत्या मागणीकडे लक्ष देऊन ह्या जिनसांचें उत्पादन वाढवणें पाहिजे.” ह्या आशयाचा संदेश व्हाइसरॉय लॉर्ड लिन्लिथगो, ह्यांनी गेल्या आठवड्यांत मथळ्यांतील विषयाची चर्चा करण्यासाठी दिल्ली येथें भरलेल्या प्रांतिक व संस्थानी सरकारांच्या प्रतिनिधींच्या सभेकडे पाठवून दिला होता. धान्याच्या पिकांच्या विस्ताराचा उपयोग युद्ध-प्रयत्नास तर होईलच, पण ह्या कृषिप्रधान देशांत शेतीच्या घंथाच्या उत्कर्षाचे दृष्टीनेंही सावयाचीं धान्ये व जनावरांचा चारा ह्यांच्या लागवडीची योजनात्मक पद्धतीनें व्यवस्था करण्याचें विशेष महत्त्व आहे असेंहि त्या संदेशांत म्हटलें आहे. दिल्लीच्या परिषदेचे अध्यक्ष, हिंदुस्थान सरकारचे शिक्षणमंत्री, श्री. नलिनीरंजन सरकार, ह्यांच्या भाषणाचें सार “साण्याच्या पदार्थांचें उत्पादन वाढवा” ह्या अर्थाच्या सल्ल्यांतच होतें.

हिंदुस्थानांत साण्याच्या धान्यांच्या पुरवठ्याची आजची परिस्थिति काय आहे ह्याचें विवेचन करून वहातुकीच्या साधनांच्या तुटवड्यामुळे कोणत्या अडचणी उपस्थित झाल्या आहेत ह्याचें त्यांनीं वर्णन केलें. शेतीचा घंदा हा विषय राज्यकारभाराचे दृष्टीनें प्रांतिक सरकारांच्या कार्यक्षेत्रांत येत असला तरी त्याचे संबंधांतील प्रश्न सोडवण्यास मध्यवर्ती सरकारास सहाय देतां येईल ह्या कल्पनेनें आपण काहीं योजना आसली असल्याचें त्यांनीं सांगितलें. धान्यांच्या किमान किंमती ठरवून टाकणें आणि त्यांच्या पुरवठ्याचे संबंधांतील माहिती सर्वास मिळू शकेल अशी

व्यवस्था करणें ह्या विषयींच्या योजनांचा विचार मध्यवर्ती सरकार करित आहे असें शिक्षणमंत्री म्हणाले. साण्याच्या पिकांचा विस्तार करण्याची कोणतीहि योजना अमलांत आली तरी तिची व्यवस्था पहाण्यास समित्या व अधिकारी प्रांतांत व संस्थानांत नेमले गेले पाहिजेत असेंहि त्यांनीं सुचविलें.

दिल्ली येथें भरलेल्या धान्य-पुरवठा परिषदेनें अनेक महत्त्वाचे ठराव मान्य केले. धान्याच्या पिकांचें क्षेत्र शेतकऱ्यांनीं वाढवावें ह्यासाठी प्रांतिक सरकारांनीं तपशीलवार कार्यक्रम आखून ते अमलांत आणावे आणि ज्या पिकांविषयी प्रचार केला जाईल त्यांचें बीं लोकांस मिळण्याची तजवीज करावी, तसेंच सतें व पाणी ह्यांचाहि पुरवठा होण्याकरितां तगाई कर्जे वगैरे घाबीं अशी सूचना एका ठरावांत केलेली आहे. नवीन जमीन नांगरटी-साली येऊन तीमध्ये धान्य व गुरांचा चारा तयार करण्यांत येत असेल तर शेतकऱ्यांस साण्याच्या माफी सारख्या सवलती देण्यांत याव्या अशी शिफारस परिषदेनें केली आहे. धान्यांची पैदास वाढून त्यांच्या किंमती खाली जाण्याची भीति आहे, ती दूर होण्यासाठी जरूर तितका माल स्वतः विकत घेऊन त्याचे भाव स्थिर ठेवण्याची व्यवस्था मध्यवर्ती सरकारनें करणें अगत्याचें आहे असा अभिप्राय तिनें व्यक्त केला आहे. आगगाढ्या व मोटारी ह्यांची वहातुक सध्या मर्यादित झाली असतां, बेलगाढ्या वगैरे जुनी साधनें पुन्हां मोठ्या प्रमाणांत वापरांत येतील अशी योजना सरकारनें हातीं घ्यावी ही परिषदेची सूचना महत्त्वाची आहे. धान्याच्या पुरवठ्याविषयी माहिती गोळा करून पुरवणे वगैरे कामें करण्याच्या हेतूनें एक मध्यवर्ती समिती हिंदुस्थान सरकारच्या वियमानें नेमली जावी ह्या आशयाच्या श्री. सरकार ह्यांच्या कल्पनेस दुजोरा परिषदेनें दिला.

आखूड धान्याच्या कपाशीच्या ऐवजीं ज्वारी, बाजरी, गहू व शक्य तेथें भात ह्यांचीं पिकें करा असा सल्ला देणारें पत्रक अहमदनगर, पुणे व सोलापूर ह्या जिल्ह्यांस अनुलक्षून मुंबई प्रांताच्या शेतीखात्यानें प्रसिद्ध केलें आहे, त्यांतला महत्त्वाचा भाग आजच्या अंकांत इतरत्र उद्धृत केलेला आहे, त्यावरून ह्या सूचनेचा हेतु व फायदा काय आहे हें स्पष्ट होईल. आखूड धान्याच्या कापसास मागणी नाही व भावहि नाही ह्या कारणानें त्याच्या जागीं दुसरी पिकें करणें शेतकऱ्यांस कसें फायदेशीर आहे हें पिकांच्या उत्पन्नाचे तुलनात्मक आकडे देऊन शेती-खात्यानें दाखवून दिलें आहे, तिकडे शेतकरी वर्गाचें लक्ष जाणें अगत्याचें आहे. दिल्ली येथें भरलेल्या परिषदेनें मंजूर केलेल्या ठरावांचा माधितार्थ आम्हीं वर दिला आहे. त्या सूचनांस अनुसरून मुंबईच्या प्रांतिक शेतीखात्यानें प्रचाराचा उपक्रम केला आहे. त्या खात्यानें ह्यासंबंधांत विस्तृत योजना आसली आहे ती फलरूप होईल आणि तिचे परिणाम प्रत्यक्ष अनुभवास ठळक रीतीनें येतील अशा रीतीनें तिची अंमलबजावणी होईल अशी अपेक्षा आहे. ह्या कामी दिल्ली परिषदेचे ठराव आणि तीमर्षाल चर्चा हीं मार्गदर्शक झाल्यावांचून रहाणार नाहीत.

सहकारी संवत्सरी आणि परिचय ग्रंथ

हिंदुस्थानातील निरनिराळे प्रांत आणि संस्थाने ह्यांमधील सहकारी संस्थांविषयीची तपशीलवार माहिती सहकारी कार्यकर्त्यांस उपयुक्त व अंगत्याची असल्याने अशा प्रकारचा ग्रंथ तयार करावा व तो छापून प्रसिद्ध करावा असे अखिल भारतीय सहकारी इन्स्टिट्यूट्स व प्रांतिक सहकारी बँक्स ह्यांच्या असोसिएशनच्या गेल्या वर्षी जानेवारीत मुंबई येथे भरलेल्या संयुक्त परिषदेत ठरले. ह्या ग्रंथाचे संपादकत्व प्रसिद्ध सहकारी कार्यकर्ते नामदार रामदास पंटलू, ह्याचेबर सौपविण्यांत आले. निरनिराळे प्रांत व संस्थाने ह्यांच्याविषयी माहिती संकलित करण्यासाठी प्रांतिक व स्थानिक संपादकांची योजना झाली. हा नियोजित ग्रंथ आता प्रसिद्ध झाला असून मूळ कल्पनेच्या मानाने पुष्कळच वाढला आहे.* मोठ्या आकाराचीं सुमारे सातशे पाने त्यांत आहेत आणि कागदाच्या किंमती वाढल्या आहेत ह्या गोष्टी लक्षांत घेतां ग्रंथाचे मूल्य ५ रुपये ठेवले आहे ते सर्वथा माफक आहे ह्यांत शंका नाही.

प्रस्तुत ग्रंथांत तीन मुख्य भाग आहेत. पहिला सर्वसाधारण स्वरूपाचा व निबंधात्मक आहे आणि दुसऱ्यांत व तिसऱ्यांत प्रांत व संस्थाने ह्यांमधील सहकारी संस्थांचे वर्णन आहे. पहिल्या भागातील प्रकरणे प्रसिद्ध सहकारी कार्यकर्त्यांनी लिहिलीं असल्याने तीं उदबोधक झाली आहेत. हिंदी सहकारी चळवळीचे सिंहावलोकन श्री. रामदास पंटलू ह्यांनी केले आहे. श्री. वैकुण्ठराय मेथा ह्यांनी रिझर्व्ह बँक व सहकारी बँकिंग ह्या विषयाचे विवेचन केले आहे. खेडेगांवांतील कर्जवाजारीपणा हा डॉ. नारायणस्वामी नायडू ह्यांच्या लेखाचा विषय आहे. श्री. जे. सी. कुमारप्पा व डॉ. पट्टाभिषीतारामय्या ह्यांनी अनुक्रमे करून ग्रामोद्योग मंडळ व सादीचे अर्थशास्त्र ह्या विषयावर लिहिले आहे. प्रमुख सहकारी कार्यकर्त्यांचा परिचय हे प्रकरण ह्या पहिल्या भागांत महत्त्वाचे आहे.

हिंदुस्थानच्या निरनिराळ्या भागांत सहकारी संस्थांची उत्क्रांति व प्रगति कशी झाली आहे हे ग्रंथाच्या दुसऱ्या व तिसऱ्या भागांत दिलेल्या सविस्तर माहितीवरून समजते आणि तुलनात्मक अभ्यासास ही माहिती सहायकारक होण्यासारखी आहे. ग्रंथाचे मुख्य संपादक, श्री. रामदास, ह्यांनी लिहिलेली प्रस्तावनाहि वाचनीय आहे. योजल्याप्रमाणे ग्रंथ तयार करून तो प्रसिद्ध केल्याबद्दल संपादकांचे अभिनंदन केले पाहिजे. अभ्यासकांच्या आणि जिज्ञासू व मेहनती कार्यकर्त्यांच्या हृद्दीने प्रस्तुत ग्रंथ बहुमोल आहे असे म्हणण्यास हरकत नाही. पुस्तकाच्या पहिल्या भागांत विवेचनात्मक असे आणखी निबंध येणे आवश्यक होते, परंतु ग्रंथ तयार करण्याच्या मार्गांतल्या परिचित अडचणी घ्यानांत आणल्या असता असला अपुरेपणा अपरिहार्यच समजावा लागतो. संवत्सरी वेळोवेळ पुन्हा पुन्हा तयार करून छापवी लागणार आहे. सहकारी चळवळीत होणाऱ्या स्थित्यंतरांचा परामर्श अशा योजनेनेच घेतला जाईल. ग्रंथातील उणीवा व वैगुण्ये ह्यांची जाणीव प्रत्यक्ष संपादकांस आहेच. पुढच्या आवृत्तीच्या वेळीं ग्रंथ

त्याहीपेक्षा अधिक उपयुक्त करण्यांत येईल, ह्याविषयी आम्हांस संदेह वाटत नाही. सहकारी संस्था व कार्यकर्ते ह्यांनी प्रस्तुत ग्रंथास आभार देऊन स्वतःचा फायदा व ग्रंथकर्त्यांच्या परिश्रमाचे चीज करावे असे आम्हीं इच्छितो. हिंदी सहकारी संघटनेच्या उद्योगाचे हे महत्त्वाचे फळ आहे हे येथे लक्षांत ठेवणे आवश्यक आहे.

पत राखण्यासाठी केलेला खर्च मांडवली स्वरूपाचाच आहे

इनकम टॅक्सबाबत निवाडा

१९३७-३८ च्या इनकमटॅक्स वर्षाबद्दल सर होमी मेथा ह्यांच्या ५,२२,४०० रुपयांच्या प्राप्तीवर इनकमटॅक्स आकारण्यांत आला. त्यांत ९६,५३७ रुपये ही रकम शेअर्सच्या विक्रीतील नफ्याची होती. सर होमी मोदी ह्यांनी ब्रिटिश इंडिया जनरल इन्शुरन्स कंपनीचे ३,२८,६४५ रुपये भरले ते त्यांचे प्राप्तीतून वगळण्यास इनकमटॅक्स अधिकार्याने परवानगी दिली नाही. सर होमी मोदी हे प्रस्तुत कंपनीचे उत्पादक व सध्या तिचे अध्यक्ष व मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत. कंपनीच्या १ लक्ष भागांपैकी २५ हजार भाग त्यांचे नांवावर आहेत. सर होमी ह्यांचे म्हणणे असे, की ९६,५३७ रुपयांची वर निर्दिष्ट केलेली रकम ही मांडवली स्वरूपाची वाढ आहे. सबब ती प्राप्तीमध्ये समाविष्ट करण्यांत येऊ नये. त्याचप्रमाणे, त्यांनी ब्रिटिश इंडिया कंपनीतून उत्पन्न मिळविण्यासाठी ३,२८,६४५ रुपये खर्च केलेले आहेत, म्हणून ती रकम एकूण उत्पन्नातून वजा केली जावी. इनकमटॅक्स अधिकार्याने ह्या दोन्ही गोष्टी अमान्य केल्यावरून कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्सने हे प्रकरण सर होमी मेथांचे सांगण्यावरून, हायकोर्टाकडे नेले.

हायकोर्टामध्ये सर होमीच्या वकिलाने पहिला मुद्दा सोडून दिला. "ब्रिटिश इंडिया विमा कंपनीस 'दि री इन्शुरन्स कॉर्पोरेशन लि.' ह्या एका विदेशी कंपनीस ३,२८,६४५ रुपयांचा क्रेम घाबयाचा होता; ही रकम सर होमींनी दिली नसती, तर ब्रिटिश इंडिया कंपनी बुडाली असती व त्यामुळे सर साहेबांचे २५ हजार भाग, दरमहा १ हजार रुपये पगार, डायरेक्टर्स फीज, हीं सर्व बुडून शिवाय त्यांची पतहि कमी झाली असती. म्हणून ही रकम कंपनीतर्फे भरण्यातील हेतु उत्पन्न मिळविणे हाच होता; मांडवली स्वरूपाचा तो खर्च नाही," असे त्यांचे तर्क प्रतिपादन करण्यांत आले. सर होमी मेथा ह्यांनी केलेला खर्च दुसऱ्या कंपनीत आपली पत राखण्यासाठीच प्राप्त झाल्याने केलेला आहे; स्वतःच्या घंयासाठी नव्हे; व हा खर्च मांडवली स्वरूपाचाच आहे, असा आभिप्राय हायकोर्टाने व्यक्त केला व दोन्ही प्रश्नांचे धाबतीत इनकम टॅक्स तात्याचे मतच त्याने उचलून घरले. कोर्ट खर्च सर होमी मेथांनीच घाबयाचा आहे.

विद्यार्थ्यांची सोय

ज्या विद्यार्थ्यांचे फीचे व रहाण्याच्या खर्चाचे पैसे त्यांच्या पालकांकडून मलाया अगर ब्रह्मदेश ह्या देशांतून येत असत परंतु ज्यांस ते सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत पोचू शकत नाहीत, अशा विद्यार्थ्यांना अडवान्स रकम देण्यास मद्रास सरकारने फेब्रुवारीपासून प्रारंभ केला आहे.

* "Year Book and Directory of Indian Co-operation, 1942"-General Editor: The Hon'ble V. Ramdas Pantalu. Published by the All India Co-operative Institutes' Association and Indian Provincial Co-operative Banks' Association. Price Rs. 5/-

स्फुट-विचार

सर स्टॅफर्ड क्रिप्स ह्यांचा अखेरचा संदेश

हिंदुस्थानांतील राजकीय लढा सोडवण्याचा प्रयत्न करण्याच्या हेतूने सर स्टॅफर्ड क्रिप्स ब्रिटिश प्रधानमंडळाने आसलेली योजना बेऊन हिंदुस्थानांत आले होते आणि तिला हिंदी पक्षोपपक्षांची संमति मिळवण्यांत त्यांच्यासारख्या पुरोगामी, सविष्ठा-प्रवृत्त व हुशार मुत्सद्यास यश येईल अशी शोचवृत्त आशा वाटत होती. त्यांनी तीन आठवडेपर्यंत अनेक हिंदी पुढाऱ्यांशी वाटाघाटी केल्या आणि सर्वांचे म्हणणे ऐकून घेतले व आपली बाजू त्यांस समजावून सांगितली. ब्रिटिश प्रधानमंडळाच्या योजनेचा सदोषपणा आपापल्या परी प्रत्येक गटाच्या प्रतिनिधींनी व व्यक्तींनी त्यांचे नजरेस आणला आणि सर स्टॅफर्ड ह्यांची शिष्टाई व्यर्थ जाते असे वाटण्यास कारणीभूत होण्यासारखे तीव्र मतभेद उचळ होऊ लागले. तथापि, त्यांनी आपला हिंदुस्थानांतील मुकाम वाढवला आणि आपल्या योजनेचा काही बाबतीत फेरविचार करण्याची इच्छा दर्शविली तेव्हा यशाविषयीच्या आशेस पुन्हा अंकुर फुटला. देशाच्या संरक्षणाची जबाबदारीहि हिंदी मंड्यावर सोपवण्याच्या प्रश्नाविषयीच्या चर्चेमध्ये बरीच धासापीस झाली आणि ब्रिटिश प्रधानमंडळ व हिंदी पुढारी ह्यांशी एकवाक्यता होणार अशी चिन्हें दिसत होती. प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचे नुकतेच ह्या देशांत आलेले सास प्रतिनिधी कर्नेल जॉन्सन ह्यांनी चर्चेमध्ये भाग घेतला ह्यावरून ह्या अपेक्षेस दुजोरा मिळाला. तथापि योजलेल्या राज्यव्यवस्थेत भाषी हिंदी मंड्यांस पूर्ण सत्ता हवी तशी मिळत नाही आणि ब्रिटिश प्रधानमंडळ त्यांच्यापुढे मांडलेली दुरुस्तीची सूचना मान्य करण्यास तयार नाही ह्या मुद्यावर शेवटी सर्व वाटाघाटी फिस्कटल्या. जपानच्याविरुद्ध जुटीने व कार्यक्षम रीतीने हिंदुस्थानास युद्ध चालवता यावे ह्या दृष्टीने इंग्लंड व हिंदुस्थान ह्यांचेमध्ये तातडाने तडजोड होणे अगत्याचे होते आणि सर स्टॅफर्ड ह्यांची शिष्टाई व्यर्थ गेल्याबद्दल सर्वत्र खेदाचे वातावरण निर्माण होणे स्वाभाविक आहे. तरीहि देशावर आलेल्या संकटास सर्वांनी उत्साहाने तोंड दिले पाहिजे आणि जपानच्या चढाईचा प्रतिकार एकदिलाने सर्व पक्षांनी व व्यक्तींनी केला पाहिजे ह्याविषयी हिंदुस्थानभर ऐकमत्य आहे ही समाधानाची गोष्ट आहे. सर स्टॅफर्ड ह्यांनी आपल्या शिष्टाईच्या प्रयत्नांचा आढावा मतभेद व अपयश ह्यांनी आपल्या शांत मनोवृत्तीचा तोल जाऊ न देता घेतला आणि विचारवैचिड्या-येक्षा मतैक्यावर जोर दिला. जपानच्या अमानुष हल्ल्यांपासून आपल्या मुलाबाळांचा बचाव हिंदी लोकांनी करण्यास शिकस्तीने झटवें आणि त्या कामांत इंग्लंड हरतऱेची खटपट करील व अमेरिका सहाय देईल असा त्यांचा अखेरचा संदेश आहे.

पूर्वेकडील युद्धक्षेत्र व हिंदुस्थान

शांतपणाने आणि शिस्तीने शत्रूच्या हल्ल्यास तोंड देण्याची तयारी ठेवा असा उपदेश हिंदी जनतेस तिचे सर्व पुढारी व सरकारी अधिकारी करीत आले आहेत, त्यांचे महत्त्व आता अधिकधिक वाढत आहे. जपानी विमानहल्ल्यांच्या बातम्या आजपर्यंत लोक दुरून ऐकत होते. आता हिंदुस्थानच्या पूर्व किनाऱ्यावर विजगापट्ट व कोकोनाडा ह्या बंदरांवर शत्रूच्या

विमानांनी नुकतेच हल्ले केल्यामुळे लोकांनी स्वसंरक्षणाची व्यवस्था कडेकोट रीतीने करणे अत्यंत अगत्याचे झाले आहे. विमानांच्या हल्ल्यांपासून बचाव करण्याचे उपाय जनतेस समजावून सांगण्यांत येत आहेत आणि दिवेबंदीची योजना अंमलांत आणली जात आहे. ह्यासंबंधांतली प्रात्यक्षिके करण्यांत येत आहेत आणि जनतेस वेळोवेळ देण्यांत येणाऱ्या सूचनांप्रमाणे सर्वांनी व्यक्तिशः व सामुदायिक रीतीने कृति करणे आवश्यक आहे. आता संकट जवळ आले आहे असे समजून त्यांनी घागळे पाहिजे आणि गैरसोयी व अडचणी ह्यांचा निष्कारण विचार करीत बसता कामा नये. फिलिपाइन्स, ब्रह्मदेश, सिलोन, बंगालचा उपसागर ह्या सर्व भागांत एकाच वेळी जपानाने धुमाकूट चालवला आहे. सिलोनमध्ये कोलंबो व त्रिंकोमाली ह्या बंदरांवर जपानचे हवाई हल्ले अलीकडे झाले आहेत, पण त्या ठिकाणी त्यांचा प्रतिकार कणसरपणाने करण्यांत आला आहे. फिलिपाइन्स बेटांतील बटान द्वीपकल्पांत अमेरिकन फौजेने शत्रूशी तीन महिने झगडा चालू ठेवला होता. पण जपानने प्रचंड जमावाने चढाई केल्यामुळे तिला आता अगातिक व्हावे लागले आहे. तथापि इतरत्र ऑस्ट्रेलिया आणि अमेरिका ह्यांनी शत्रूचा चांगला समाचार घेण्याचा क्रम चालू ठेवला आहे आणि जपानी जहाजे व विमाने ह्यांचा नाश मोठ्या प्रमाणावर केला आहे. एका बाजूने जपानचे लढाऊ बळ पांगळे जात आहे आणि दुसऱ्या बाजूने अमेरिका व ऑस्ट्रेलिया ह्यांची शक्ति एकवटत आहे व वाढत आहे. चिनी फौजांनी स्वतःच्या देशांत व ब्रह्मदेशांत शत्रूच्या चढाईचा प्रतिकार अलंढपणाने चालवलाच आहे. एशिया खंडातील युद्धामधले हिंदुस्थानचे मध्यवर्ती व मान्याचे स्थान आता ठळकपणाने प्रत्ययास येत आहे. लढाऊ सामुग्रीच्या वाढत्या उत्पादनाची कार्यक्षम व्यवस्था होण्याचे दृष्टीने अमेरिकन तज्ज्ञ येथे आले आहेत आणि ह्या विषयीच्या योजना ते आखीत आहेत.

कारखान्यांचा युद्धविषयक नुकसानीचा विमा

कारखान्यांच्या युद्धविषयक धोक्याच्या विम्याची व्यवस्था करणारा एक ऑर्डिनन्स हिंदुस्थान सरकारने काढला व तो अंमलांतहि आला आहे. शत्रूने कारखान्यांची इमारत व यंत्रसामुग्री ह्यांची केलेली नासधूस व त्याचप्रमाणे शत्रूचा प्रतिकार करतांना झालेली नासधूस ह्या दोघांचाहि अंतर्भाव विम्याचे योजनेत करण्यांत आलेला आहे. म्हणजे, सरकारी हुकुमास अनुसरून बुद्धिपुरःसर केलेल्या नाशाचा विमा पॉलिसीत अंतर्भाव झाला आहे. ह्या ऑर्डिनन्सला अनुसरून केव्हाहि विमा उतरविला, तरी गेल्या १ एप्रिल पासून त्यास संरक्षण मिळेल. ब्रिटिश हिंदुस्थानांतील जे कारखाने फॅक्टरी अॅक्टाला घेतात, त्या सर्वांस विम्याची सक्ती केली जाईल. विम्याच्या अर्जाचे तारखेस कारखान्याची जी किंमत असेल, तीच विम्यास आधारभूत धरली जाईल. कारखान्याच्या मालकावर विमा उतरविण्याची जबाबदारी असली, तरी त्याने विमा उतरविला नाही तर ज्याचे ताब्यांत कारखाना आहे, त्याने तो उतरविला पाहिजे. विम्याचा वार्षिक हप्ता मालमतेच्या किंमतीचे ४% इतका उरविण्यांत आला आहे. म्हणजे कारखान्याची किंमत १ लक्ष रुपये असली, तर विम्याचा वार्षिक हप्ता ४ हजार रुपये बसेल

ब तो एका रकमेने भरावा न लागतां पैसे देण्याचे बाबत सवलत मिळेल. ३१ मार्च १९४४ अखेरपर्यंतची योजना तूर्त आखलेली आहे. कारखान्यास पोषणाच्या युद्धजन्य नुकसानीपैकी पहिले हजार रुपये अथवा कुमच्या २०% रकम, जी रकम जास्त भरेल ती, कारखानदाराने सोसावयाची आहे. उरलेली ८०% नुकसानी सरकार भरून देईल. अर्जाचे व पॉलिसीचे नमुने लवकरच प्रसिद्ध होतील. सरकारच्या मार्फत ह्या विन्याचे काम करणाऱ्या विमा कंपन्यांची यादीहि गॅझेटमध्ये प्रसिद्ध होईल.

शेतीसुधारणेसाठी मध्यवर्ती ठिकाणे

शेतीच्या कामांत सुधारणा करण्याचा प्रत्यक्ष अनुभव शेतकऱ्यांस मिळावा ह्या हेतूने मुंबई सरकाराने निवडक ठिकाणी चांगले बी-बियाणे वगैरे पुरवण्याची व्यवस्था चालविली आहे. शेती-सुधारणेचे प्रयोग शेतकऱ्यांच्या जमीनीत त्यांच्या संमतीने केले जातात. शेतीसात्याच्या अधिकाऱ्यांच्या नजरेसाठी शेतकऱ्यांनी आपल्या शेतांत सुधारणा करावयाच्या असतात आणि त्यांस ह्या कामी लागणारा सहाय व सहाय दिले जाते. सुधारलेल्या पद्धतीचा सर्व फायदा ती अंमलांत आणणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या पदरांत पडतो. सुधारलेले बी व उपकरणे शेतीखाते प्रत्येक ठिकाणास फुकट पुरवते आणि आणि ती शेजारपाजारच्या शेतकऱ्यांस स्वस्त मिळण्याची सोय केलेली असते. १९३८-३९ साली ५४ शेती-सुधारणा ठिकाणे चालू करण्यांत आली आणि त्यांचे कार्य यशस्वी ठरल्याने १९४१-४२ मध्ये आणखी ४० ठिकाणे उघडण्यांत आली. चालू वर्षी त्यांच्या संख्येत त्याच प्रमाणांत वाढ करण्याचे ठरले आहे. सरकारी फार्मवर सुधारणेचे प्रयोग करून ते शेतकऱ्यांच्या नजरेस आणण्यापेक्षा त्यांच्याच हातून नवीन पद्धतीचे प्रयत्न करवून घेणे केव्हांहि अधिक श्रेयस्कर आहे हे उघड आहे. ह्या सुधारणा-क्षेत्रांचा जेवढा विस्तार होईल तेवढा तो इष्टच आहे.

बागाइतदार शेतकऱ्यांची सभा

निरा लेफ्ट बँक कॅनलसाठी बागाइतदार शेतकऱ्यांची जाहीर सभा तारीख २६-४-४२ रोजी बारामती येथे शाम टॉकीजमध्ये सकाळी ८ ते १० व दोनप्रहरी २ ते ४ शेतकऱ्यांच्या इरिगेशनबाबत उत्पन्न होणाऱ्या अडचणींचा विचार करणेकरिता श्रीक्षेत्र पंढरपूर येथील सुप्रसिद्ध व शेतकऱ्यांचे पुढारी बाळासाहेब मोरे वकील, बी. ए. एलएल. बी. यांचे अध्यक्षतेसाठी भरणार आहे. तरी सर्व बागाइत शेतकरी बंधूंनी व बागाइतदारांशी सहानुभूति दाखविणारे सदगुण्यांनी सभेस हजर राहावे अशी विनंती आहे. विचारासाठी कांहीं ठराव पाठविणेचे असल्यास ते तारीख २०/४/४२ चे आंत ऑनररी सेक्रेटरी श्री. जी. जे. पवार, बारामती या पत्त्यावर पाठवावेत.

जी. जे. पवार | एम. बी. शेळके | कृष्णराव सासेराव काकडे
सेक्रेटरी | जॉईंट सेक्रेटरी | स्वागताध्यक्ष

मोटारी

ग्रेट ब्रिटनमधील साजगी गाढ्यांच्या लायसेन्समध्ये युद्ध सुरु झाल्यापासून ७५% घट पडली आहे.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल ... .. रु. २,००,००,०००
वसूल झालेले भांडवल ... .. रु. १,००,००,०००
रिझर्व फंड ... .. रु. १,१८,००,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा : बुलियन एक्सचेंज, कुलाया, काळवादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वडो (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्लॉइव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बहा बसार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंजवे), नागपूर (इतवारी बसार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर चुनोलाल म्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेटिस, सर कावसजी जद्दगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजनेने दिले जाते. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजांने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विलस व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्झिच्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत. बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट—टी. आर. लालवाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : बलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

अधिकृत भांडवल : रु. १०,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल : रु. ५,००,०००
संपलेले भांडवल : रु. ४,२५,८५०
वसूल झालेले भांडवल : रु. २,१२,९२५
एकूण खेळते भांडवल : रु. ३३,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. धों. कृ. साठे

श्री. मा. रा. जोशी

श्री. न. न. पवार

श्री. श्री. गो. मराठे

श्री. इयं. वि. रानडे

श्री. र. चिं. सोहोनी

श्री. वा. पुं. वडे

मि. फ. दो. पद्मजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर १९४१ अखेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी द. सा. द. शेकडा ४ टके करमाफ डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

म. वि. गोखले
मॅनेजर.

**साद्योपयोगी पिकांची लागवड जास्त करा;
कापसाची लागवड कमी करा.**

(मुंबई प्रांताच्या शेतकी खात्याचे पत्रक)

१. महायुद्धामुळे व विशेषतः महायुद्धाची मजल अतिपूर्वपर्यंत आल्यामुळे आंखूड व सफाईदार धाग्याच्या म्हणजे ५" व त्याहून कमी धाग्याच्या हिंदी कापसाला परदेशांतून असलेली व हिंदी गिरण्यांतील मागणी जवळ जवळ अजिबात तुटली आहे, या जातीच्या कपाशीची लवकर विक्री होणेच अशक्य आहे किंवा विक्री झालीच तर अगदी बिनकिफायती भावाने होईल. अहमदनगर, पुणे व सोलापूर जिल्ह्यांत आंखूड धाग्याच्या कापसाच्या मुख्य जाती म्हणजे एन्. आर. व एन्. आर. मिक्शर या होत. या जातीच्या कोणत्याही कापसाची लागवड कमी करा.

२. ५" व त्याहून कमी धाग्याचा " नकोशा " असणाऱ्या कापसाच्या जातींखेरीज हल्ली मुंबई प्रांतांत दुसऱ्याही कांहीं अशा जातींची लागवड होत आहे की ती लागवड हल्लीतक्या प्रमाणांत चालू राहिल्यास त्या जातीचा कापूस किफायतशीरपणे विकणे यापुढे साऱ्यांनी मुश्किलीचे होऊन बसेल. अशा कापसाच्या हिंदुस्थानांत होणाऱ्या फाजील पैदाशीमुळे यापुढे त्यांचा तो कापूस अगदी कमी भावाने विकला जाण्याचा संभव आहे. अहमदनगर, पुणे व सोलापूर जिल्ह्यांत, या " अनिश्रित फायद्याच्या " कापसाची मुख्य जात बनिला ही होय. मुम्बई बनिलाची लागवड करित असल्यास पुढील हंगामांत कापसाच्या लागवडीचे तुमचे क्षेत्र कमी करा.

३. आंखूड व सफाईदार धाग्याच्या कापसाच्या लागवडीपेक्षा साद्योपयोगी पिकांची (ज्वारी, बाजरी, गहू, भात, इ.) लागवड केल्याने अधिक पैका मिळेल. अशा साद्योपयोगी पिकांसाठी बाजारांत नेहमी मागणी चालू राहिल व युद्धकालांत तर तशी मागणी जास्त असून ती वाढण्याचाहि संभव आहे.

४. अहमदनगर, पुणे व सोलापूर या जिल्ह्यांत, अनुक्रमे, सुमारे १,२९,०००, ९,५०० व ५२,५०० एकर जमिनीत सध्या " नकोशा " असणाऱ्या कापसाच्या जाती, म्हणजे, एन्. आर. व एन्. आर. मिक्शर यांची लागवड करण्यांत येते. कापसाच्या लागवडीचे मुख्य मुख्य तालुके, म्हणजे, अहमदनगर जिल्ह्यांत अहमदनगर, श्रीगोंदे, कर्जत, जामखेड, पाथर्डी, शेवगांव, नेवासे व राहुरीचे कांहीं भाग व कोपरगाव हे; पुणे जिल्ह्यांत, इंदापूर, दौंड, शिरूर व भिमखेडी तालुक्याचे भाग; व सोलापूर जिल्ह्यांत सोलापूर, बाशी, पंढरपूर व माळशिरस या तालुक्यांचा भाग, सांगोले, माठे व करमाळे हे होत. " अनिश्रित फायद्याच्या " कापसाच्या बनिला जातीची लागवड अहमदनगर, पुणे व सोलापूर या जिल्ह्यांतील वर सांगितलेल्या तालुक्यांत सुमारे ८००, ४,००० व ३,२०० एकर जमिनीत करण्यांत येते.

५. आंखूड धाग्याच्या एन्. आर. व एन्. आर. मिक्शरसारख्या कापसाच्या लागवडीपेक्षा साद्योपयोगी पिकांची लागवड केल्याने शेतकऱ्यांस माल विकून अधिक पैका कसा मिळतो, हे शेततांत तयार होणाऱ्या मालाच्या हल्लीच्या बाजारभावांच्या आधारावरून तयार केलेल्या पुढील पत्रकावरून शेतकऱ्यांस दिसून येईल.

पाटाच्या पाण्यावर पिके केलेली असतील तेव्हा

पिकांचे नांव	प्रत्येक एकरामागे सरासरी किती पौड पीक मिळते		हल्लीच्या बाजारभावाने मालाची किंमत	
	धान्य	वेरण	धान्य	वेरण
(१) एन्. आर. किंवा एन्. आर. मिक्शर	७२० (कपास) ...		रु. ३६-०-०	रु.
(२) ज्वारी	१,२००	२,५००	३७-०-०+१५-०-०	(५२-०-०)
(३) गहू	१,०००	...	६२-०-०	
(४) बाजरी	१,०००	१,५००	३७-८-०+४-८-०	(४२-०-०)

कोरडवाहू जमिनीत पिके केलेली असतील तेव्हा

(१) एन्. आर. किंवा एन्. आर. मिक्शर	२४० (कपास) ...		१२-०-०	
(२) ज्वारी	५००	२,०००	१५-०-०+१२-०-०	(२७-०-०)
(३) गहू	४५०	...	२८-०-०	
(४) बाजरी	४००	८००	१५-०-०+२-८-०	(१७-०-०)

बाँबे इलेक्ट्रिक सप्लाय अँड ट्रॅन्से कं. लि.

१९४१ साली मुंबई शहरांत रात्रीच्या दिव्यांवरील निर्बंध कडकपणे अंमलांत आणण्यांत आल्यामुळे व जातीय वगैरे नेहेमीपेक्षा दीर्घ काळ टिकल्यामुळे, बरीच कंपनीस बस, ट्रॅन्से व वीज ह्यांपासून मिळावयाच्या उत्पन्नावर प्रतिकूल परिणाम झाला. १५ ऑगस्ट १९४१ पासून पेट्रोल रेशनिंगला प्रारंभ झाला, तेव्हापासून बस व ट्रॅन्से ह्यांचे उत्पन्न वाढले आहे. १९४१ साली कंपनीने ९२ १/२ लक्ष रुपयांची वीज विकली. १९४० चे आकड्यापेक्षा हा आकडा ८ १/२ लाखांनी मोठा आहे. दिवाळीची रोखणाई १९४१ सालीहि बंदच होती. भांडवली स्वरूपाचा सर्व शक्य तेवढा कमी करण्याचे कंपनीचे धोरण आहे. कंपनीला १९४१ साली, ७७ लक्ष, ३५ हजार रुपये निवळ नफा झाला. ऑर्डिनेरी भागास १२% डिव्हिडंड मिळेल.

ग्रामसेवक विद्यालय वर्धा

हिंदुस्थान देश हा मुख्यतः ग्रामीण स्वरूपाचा आहे. शाळा-कॉलेजांत शिकून बाहेर पडणारे विद्यार्थी बेकार होत आहेत. सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत प्रत्येक ठिकाणी आवश्यक त्या वस्तूंचे उत्पादन होणे, वहातुकीच्या साधनांचे अभावी, आवश्यक झाले आहे. मोठ्या भांडवलाचे अभावी प्रत्येक कुटुंबास लहानसा उद्योगबंद्या चालू करणे आतां जरूर पडे. तरुण पुरुष व स्त्रिया ह्यांस ग्रामकार्यांत तरबेज करून त्यांस सेवेसाठी घेता शिकविण्याचे दृष्टीने अखिल भारतीय ग्रामोद्योग संघ वर्धा येथे वर्ग चालवितो. ह्या वर्गास प्रारंभ १ जुलै रोजी होईल. प्रवेशेच्छु, २२ वर्षांवरील तरुणांनी ३१ मेचे आत अर्ज करावेत.

महायुद्ध दाराशीं आलें
परदेशी औषधें
दुर्मिळ व महाग झालीं

पण
भिण्यांचें कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यानें
तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक,   ● उपनाह,
- बालजिविन,   ● कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेंट, स्टॅण्डर्ड व लोकप्रिय औषधें सात्री पटल्यामुळें

★ डॉक्टर्सहि वापरूं लागले आहेत. ★
दरसाल बिनचूक नफा वाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
झेअर्स व औषधें मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे २.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. व. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे १००, किंमत १ रुपये
या ग्रंथांत अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचें विवेचन केले
आहे.

कॉमनवेल्थचा वैभवशाली विस्तार

हेड ऑफिस बिल्डिंग

चेअरमन

● सा. व. एम्. एम्. मेथा,

G. I. E., M. B. E.

अॅशुअरन्स

कंपनी लि.

डायरेक्टर ऑफिस सुपरिन्टेंडेंट * एम्. एम्. भागवत, B. A.

'कॉमनवेल्थ' ची पॅलिसी घेऊन जीवन निश्चित व सुखी करा.

हे पत्र पुणे, पेठ भागुडा व. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बंधे, यांनी छापिलें व
छ. भागवत वामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाविवास,' भागुडा, व. नं. १२५१११, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.